

Iz koč v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

Drugi del.

I.

inilo je petnajst let. Po onem usodepolnem uporu Bergerjevih delavcev se je odpovedal Kreslin svoji nadzorniški službi in se nastanil zopet kakor preprost čevljar v mestu; on z delom, a Pavel s poučevanjem sta zaslužila toliko, da jim ni bilo treba trpeti pomanjkanja. Ko je Pavel končal pravniške študije in napravil vse izpite z najboljšim uspehom, vstopil je v službo ljudomilega odvetnika dr. Blažiča, ki je skoro nato umrl. Odvetništvo je prevzel takoj Pavel, kajti Blažičev sin, Pavlov prijatelj, se je posvetil zdravilstvu. Ime mladega odvetnika dr. Pavla Kreslina je hipoma zaslovelo po deželi, bogato in revno je hitelo k njemu, da jim izposluje pravico, posebno zatirani delavci so se zatekali k njemu, ubogi trpin, ki so mu bili vedno tako na srcu. Vsa delavska društva so ga hotela imeti za svojega predsednika, ali vsaj za glavnega zaščitnika, delavci so ga poslali v mestni svet in v deželni zbor, kjer se je uspešno potegoval za njih pravice in koristi. Le njegovi prepričevalni zgovornosti in neumorni delavnosti so se imeli delavci zahvaliti, da jim je dalo mesto sezidati tako zvane »delavske hiše«, kjer je dobila vsaka delavska družina po nizki ceni zračno, zdravo in svetlo stanovanje; on si je prizadel največ, da so prodajali trgovci, kjer so kupovali delavci, po nizki ceni naravno, sveže in zdravo blago, posebno, kar se tiče jestvin; le vsled prizadevanja dr. Pavla Kreslina so se osnovala posebna delavska društva, katera naj bi skrbela za stare, onemogle delavce in za delavce brez dela; dr. Pavel Kreslin je skrbel, da je imelo delavsko ljudstvo vsako nedeljo pošteno veselico, kjer se je vsakdo kar najboljše zabaval za majhno vsoto. Bog je blagoslovil njegovo delovanje, da si je skoro pridobil malo imetje, postarnega očeta je pregovoril, da je opustil svojo obrt in se preselil z materjo k njemu; on sam je gospodaril spodaj v pisarnicah, oče in mati pa zgoraj v stanovanju.

Mračilo se je že, lep poletni večer je že izdavnja izvabil pisarje in kopicijente iz pisarnic, a dr. Pavel Kreslin je še vedno sedel za pisalno mizo in prebiral kupe raznih pisem ob svetilki z zelenim zastorom. Sedaj je urno vstal in koračil nemirno po sobi, sedaj zopet sedel in naslonil glavo ob dlan ter zapisal par vrstic na belo polo: vse obnašanje je kazalo, da ima važen opravke.

»Izgubljen je, izgubljen«, zamomljal je in zopet koračil po sobi, »nikakih dokazov ni za njegovo nedolžnost. — — — In jutri ga bom zadnjič zagovarjal pred sodniki, — a kako brez dokazov? — — — O Bog, ti veš za njegovo nedolžnost, kakor sem o njej prepričan jaz, usmili se ga, pomози mi pri zagovoru, da dokažem njegovo nedolžnost!«

Grof Edling je sedel že tri leta v preiskovalnem zaporu, obdolžili so ga, da je umoril pred sedmimi leti svojo bogato teto. Takoj po umoru ni

nikdo vedel za morilca, govorilo se je le o slabem gospodarskem stanju grofa Edlinga in o milijonih njegove tete, katera je prebivala na njegovi grajščini; njega ni sumničil nikdo, posebno, ker je razpisal bogato nagrado onemu, ki bi ovadil morilca. A štiri leta po umoru je naznanil njegov bratranec, zapravljivec in potepuh prve vrste, pristojnemu sodišču, da vé za morilca svoje rajne tete, da ga pa ni hotel zaradi ozkih rodbinskih razmer prej ovaditi, da mu vest ni dala tako dolgo miru, dokler ga ni naposled izročil kaznujoči pravici. Izjavil je to-le: »Vračal sem se jesenskega večera z lova z gozdarjem svojega bratranca, grofa Edlinga, pri katerem sem takrat prebival za nekoliko časa. Prišla sva v park ob grajščini, kar sva začula korake po peščeni stezi. Obstaneva in prisluškujeva, kajti slišal se je tudi pogovor dveh oseb. Stala sva skrita za grmovjem in opazovala, kajti polni ščip je baš razlil vso svojo svetlobo na pozna izprehajalca, na mojega bratranca in njegovo teto. Govorila sta šepetajoče, tako da nisva z gozdarjem ničesar umela. Kar se je zabliškal v roki mojega bratranca velik nož in teta se je zgrudila mrtva in krvava na tla. Morilec je nato plašno pobegnil. Prisilil sem gozdarja, da mi je obljubil, da nikomur ne črhne o stvari. Molčala sva oba, posebno jaz, ki sem se bal sramote v svoji plemeniti rodbini. Štiri dolga leta sem dušil v sebi opominjajoči glas vesti, naj ovadim morilca; ne po noči, ne po dnevu nisem imel pokoja pred njim. — — — Jaz in gozdar nastopiva kot prič, ako naju pokliče visoko sodišče.«

Grofa Edlinga so takoj zaprli, dasi niso nič kaj verjeli njegovemu razuzdanemu bratrancu in njega pomagaču, Edlingovemu gozdarju, ki so ga vsi poznali kot strastnega in nepoboljšljivega pijanca. Preiskave so se začele, najbolj učene odvetnike je najela nesrečna soproga svojemu možu za zagovornike; preiskave so se vlekly na dolgo brez pravega uspeha. Naposled je izročila grofinja vso stvar mlademu dr. Kreslinu, ki je baš takrat zaslovel po svoji učenosti in zgovernosti, a tudi on ni mogel stvari do konca, — ker je nedostajalo dokazov; vse je pričalo proti obtožencu. In danes je sestavljal mladi odvetnik gradivo svojemu zadnjemu zagovoru, bil je silno razburjen.

»Po svoji moči ne morem opraviti ničesar«, momljal je dr. Kreslin obupno, »nesrečnika obsodijo na smrt, jaz ga ne morem rešiti. — — — O Bog, pomagaj mi!« Po teh besedah je upihnil luč, zaklenivši vrata pisarnice je zamišljeno odkorakal po stopnjicah v prvo nadstropje, v svoje stanovanje. Naproti mu je baš prišla mati iz kuhinje, prepasana z belim predpasnikom, nesoč v roki krožnik z ocvrtimi kosi piščetina in skledico zelenjave.

»Dober večer, Pavel,« pozdravi ga mati z nasmehom, »danes sem ti pa kupila nekaj posebnega za večerjo. Ugani! — Juha je že na mizi, z očetom te že dolgo pričakujeva.« Vstopita v jedilnico in sedeta za mizo k očetu.

»Kupila sem ti svežih ostrig, ki jih tako rad ješ,« začne mati po molitvi, »in steklenico finega vina; nocoj se moraš posebno okrepčati, jutri te čaka velika naloga.«

»Zakaj si danes tako molčeč, Pavel?« vpraša oče, »ali ti ne gre grof Edling iz glave? Ko bi vedel, kako se celo mesto zanima za jutrišnji dan, vse govori le o nesrečnem grofu in o tebi. Ko sem se šetal popoldan po

drevoredu, slišal sem le tvoje in Edlingovo ime. — Pavel, daj, potrudi se, ako rešiš grofa, — kaka čast bo to za nas!»

»Kaj samo čast,« pristavi mati, »tudi več ljudij bo prihajalo in ž njimi več zaslužka!»

Pavel se bridko nasmehlja in odgovori:

»Oba imata prav, a meni ni toliko do časti in zaslužka, kolikor za grofovo nedolžnost. Grof je pošten in nedolžen človek, o tem sem prepričan, a kaj, ko ne morem prepričati tudi sodnikov! Jako se mi smili njegova gospa in otroci, — kaka je že revica od same žalosti in joka! Gozdar in grofov bratranec, to sta dva največja lopova; zapravljivega bratranca peče le to, da je dobil vse tetino imetje le Edling, podkupil je gozdarja, da priča ž njim proti obtožencu. Tem pôtém misli priti najprej zopet do denarja, katerega mu vedno primanjkuje. To je moje mnenje, in bržkone istinito.« Ves pogovor se je sukal le o jutrišnji obravnavi. Pavel je odprl baš zadnjo ostrigo in jo porosil z limoninim sokom, ko se je ustavil pred hišo voz.

»Bog vé, kdo prihaja tako pozno?« izpregovori mati in pohiti iz sobe; skoro se vrne na pol začudena, na pol prestrašena:

»Grofinja je.« Pavel naglo vstane in hiti prihajajoči naproti, odvede jo v vzprejemnico. Po običajnem pozdravu in oproščenju nadaljuje grofinja: »Gospod doktor, ali je kaj upanja? Oh, usmilite se mene in mojih otrók, rešite mi soproga! Tukaj vam prinašam skrinjico s pismi in z dnevnikom svojega moža iz istega leta, ko se je izvršil usodepolni umor. Morda porabite kaj iz vsega v zagovoru; vse skupaj sem našla stoprav danes v neki stari omari. Prosim, preglejte vse, morda najdete vendar dokazov za njegovo nedolžnost. — — — Moj Bog, moj Bog, — moj mož, moj mož!« Grofinjo polijó solze, dr. Kreslinu se globoko zasmili nesrečna žena, prime jo za roko:

»Milostiva, upajmo, da nas Bog ne zapusti. Vaš soprog je nedolžen, verjemite mi. — — — Milostiva gospa grofinja, jutri se pokaže njegova nedolžnost!« Ona ga hvaležno pogleda in vstane, otirajoč si solzne oči.

»Lahko noč, gospod doktor, oprostite, da sem vas nadlegovala, — — — lahko noč!« Stisnila je dr. Kreslinu roko in odhitela s slugo po stopnicah, a on je odprl takoj skrinjico in hlastno začel prebirati pisma. Vse je prebral, a našel ni niti najmanjšega, kar bi mu rabilo v zagovoru; same nevažne, osebne reči so bile napisane. Oče in mati sta že davno legla, a on je še vedno bedel ob skrinjici in po trikrat prebral isto pismo, tudi v dnevniku je čital same malenkostne in vsakdanje stvari. Edlingova teta je bila umorjena 28. septembra 18., za ta dan ni bilo v dnevniku nobene opazke, čudno, sicer je imel vsak dan svojo beležko. V duši mladega odvetnika je vstala grozna slutnja, začel je sam dvomiti o nedolžnosti svojega pribežnika.

»Za vse druge dneve je pisal, le 28. septembra nič. Kako si naj to pojasnim? In isti večer se je vršil umor? — — — Morda je res on sam umoril svojo teto in v razburjenosti ni utegnil pisati v dnevnik?« Skrinjico s pismi in dnevnikom vred je porinil na stran in se prijel obupno za glavo,

nemo je zrl predse in mislil, težko mislil. Kakor da ne bi verjel, prijel je še jedenkrat dnevnik v roke in dolgo gledal na 28. september, stopil je s knjigo v roki k oknu in zamišljeno gledal na ulico, ura je odbila baš polnoči.

»Kako lepa noč! Kako razliva ščip svojo blede luč po visokih stenah, da se leskečejo okna. — Lepa mesečna noč! — Ali ni bila tudi takrat mesečina, kakor pravi Edlingov tožitelj?« Urno stopi dr. Kreslin od okna in privije zopet svetilko, s tresočo roko odpre zopet dnevnik, 28. september nima označene izpremembe meseca, pač pa 27. A kaj? Mlaj 27. septembra ob 11 uri 35 min. zvečer. Mlademu odvetniku se posveti v glavi, veselo vsklikne:

»Obtožba pravi, da je bila mesečina isti večer, ko je umoril grof Edling svojo teto, a tu vidim črno na belem, da je bil istega tedna mlaj in ne polna luna, torej da ni bilo nikake mesečine!«

Iz nekdanjih dnij.

(Spisal J. O.)

5. Moj prijatelj Tonček.

I.

Prišla je vendar ona nedelja, ko so nam gospod oznanili z lece, da se zaključi prihodnji torek šola. Koliko veselje mej otroci! Zlasti veseli so pričakovali tistega dneva oni, ki so to leto zadnjič trgali hlače ob šolske klopi. Mej temi je bil tudi sosedov Tonček, s katerim sem največ občeval v prvih letih. Skupaj sva hodila v šolo, skupaj se igrala, sploh nisva mogla biti drug brez drugega.

Tisti torek torej sva tudi skupaj korakala proti šolskemu poslopju. Oba sva bila praznje oblečena. No, saj je ta dan za učence res nekak praznik.

»Lahko si vesel«, začnem, »ko ne boš več hodil v šolo; a jaz bom moral še celo leto.«

»Saj rad hodiš, — ali ne?«

»Dosedaj sem rad, ko sva hodila skupaj, a zanaprej bom sam!«

»E, boš pa po šoli k meni prihajal tja na Ravne in v Pasjo reber, bova skupaj pasla jančke.«

»Kaj praviš — jančke? Saj jih nimate pri vas!«

»Nimamo jih ne, saj tudi ovac nimamo. A poslušaj, kaj so mi pravili oče sinoči. Rekli so, da so se zmenili z županom, da bom jaz zanaprej pasel vaške jančke, ko ne bom hodil več v šolo. Ovčar ima preveč sitnosti ž njimi. Vidiš, za malega ovčarja bom. Oni bo pasel samo ovce, jaz pa jančke. Oh jančke, tiste lepe, majhne!«

Od veselja kar poskoči, prime me za roko in reče:

»Kaj ne, da me obiščeš večkrat na paši?«

»Prav rad, a kaj, ko bom moral še v šolo!«

»Saj je ne bo sedaj do sv. Mihela. Takrat nekako se šele začne.«